

„ÁLMOK, MESEK, JÁTÉKOK NÉLKÜL AZ ÉLET SZÍNTELEN ÉS ÜRES”

– Beszélgetés Erdős Istvánnal –

Mintegy húsz éven keresztül dolgoztunk együtt a nógrádi megyeházán. Mi, mezői munkatársak, kissé különönc kollégának könyveltük el, míg a vezetők inkább rebellis, izgága ifjúnak ítélték, akinek majd’ mindig merőben más véleménye van, mint a hivatalos álláspont.

Erdős István valóban valahogy kilógott a merev adminisztrációból, a bizalmatlan, bürokratikus hivatali karból. A társadalmi problémákra érzékeny tanár-népművelő mentalitásával, és a ’60-as évek közepétől megjelenő kritikai írásaival, novelláival sok vihart kavart maga körül.

S ha az eltelt évtizedek alatt higgadtabb és körültekintőbb is lett, egész munkássága arról tanúskodik, hogy a bőrből nem bújít ki. Mindig képes valami újjal előrukkolni környezetéről, a társadalomról, szakmájáról, az irodalomról.

Eddig megjelent művei sokoldalúságáról tanúskodnak: írt publicisztikát, kritikát, esszét, novellát, játékfilmet, rádiójátékot, szociográfiát is. Munkája mellett népes családjára a legbúszkébb.

– Szeretném, ha nagyjából időrendben tekinthetnék át életed, pályád főbb állomásait. Először mégis, mintegy bemutatásul azt kérdezem, képzettséged, munkásságod alapján hogyan határozod meg te magadat?

– Mindenekelőtt nyugdíjas tanárnak, népművelőnek tartom magam. Olyannak, aki értelmiségiként valamiféle irodalmi és tudományos munkásság határán megpróbáltam hozzátenni valamit ahhoz a reménytelenül sivár és üres szerephez, ami az iskolában pedagógusként, a közigazgatásban népművelőként, a kulturális vállalat és a civil szervezet vezetőjeként rám hárult.

Azt gondolom, ezek a szerepek nem tölthették ki igazán az életemet. Így jött az a belső kényszer, hogy tanulmányt, kritikát, novellát, szociográfiát kell írnom. A baj az volt – legalábbis az 1960–1999 közötti időszakban –, hogy a hivatásszerűen végzett érdemi munka ellehetetlenülése mellett a publikálás sajnálatosan, már-már gyalázatosan a vasárnapi író színvonalán valósulhatott meg. Nem fordítódtak rá azok a kutatói, írói energiák, amelyek szükségesek lettek volna, hogy az ember 60–62 éves korában ne két-három könyvvel, játékfilmmel, rádiójátékkal a háta mögött nézzen vissza, hanem a jó művek tucatjaival, amelyek hiányoznak a repertoárból.

Ha az ember hatvan éves elmúlt, akkor igazából már csak hiú remény, haogy majd még ezeket megírja. Bizonytalan, ad-e az Isten egyáltalán időt, teret, bölcseséget és sugallatot, hogy ezekhez hozzákezdeni érdemes legyen.

– *Zemplén határán születél, paraszti családból. Milyen örökséget hoztál magaddal? Milyenek voltak gyermekéveid?*

– 1939-ben láttam meg a napvilágot, az akkor még önálló Zemplén és Borsod megye határán fekvő Hernádnémetiben. szüleim parasztemberek voltak, de szigorú, gondolkodó emberek, büszkék arra, hogy zempléniék.

Azt tartották, hogy a zempléni világ a konzekvens paraszti hagyományörzésében, gondos gazdálkodásában, emberibb, okosabb munkálkodásában, őszinte vallásosságában értékesebb, mint a borsodi. Ez egy elfogult, lokális közelítés volt, de én ezt megörököltem, emiatt ma is büszke vagyok zempléni származásomra.

Nyolc-tízéves gyermekként szüleim szemével láttam a világ nyomorúságát, ellentmondásosságát. 1948–49-ben az ország hatalmas változások előtt állt. Édesapám, 6–7 holdas parasztemberként a kiscgazda mozgalomnak volt lelkes híve, szavazója. Mi, iskolás gyerekek viszont egyenes parancsot kaptunk a tanítónktól, mondjuk meg szüleinknek, hogy a kommunista pártra kell szavazni. nem tették, de ebből nem lett bajom...

Gyermekéveimet egyébként a háború utáni szegénység jellemezte. Cukor helyett melasz volt az édesítő, minden második nap kását ettünk. Édesanyám minden hónapban süített négy taligakerék nagyságú kenyeret. Sosem felejttem el a frissen kisült cipó, a tejföllel vagy zsírral megkent kenyérlángos ízét. Hát így éldegélt a mi nagy családunk, amelyben szüleim két nővéremet és egy hugomat is nevelték.

Szüleim vallásos emberek voltak, katolikusak. Nemcsak hittanra járattak, de ministrálnom is kellett a miséken, litániákon. Fájdalmas büntetés volt, amikor kölyök-futballcsapatunk mérkőzése egybeesett a litániával, és nekem foci helyett ministrálnom kellett.

– *Talán innen, elemista korodból származik legendás futball-imádatod, a sport szeretete, netán a küzdelem feltétlen vállalása is?*

– Igen, ugyanis iskolánk igazgatója hallatlanul sokat adott a sportra, a testi kultúrára. A Hernád a falu gyerekeinek természetes fürdőhelye volt. Imádtuk a tiszta, zöld vizét. Az igazgatónk megtanított bennünket úszni, majd kiszuperált versenykajakokat szerzett Diósgyőrből. Azt mondta, aki tud úszni, kajakos lehet. Csodálatos élmény volt a kajakokiba beülni és versenyezni. Később röplabdapályát építtünk, esti világlátással. Gondold el, az '50-es évek elején.

Hát innen örököltem én meg a sport, a labdajátékok szeretetét. A futballszenvedélyem máig megmaradt. A küzdés kényszere, a játék fontossága ötven éve evidencia nekem. Tanárként ebből konfliktusaim is származtak, mert hiába panasztam: a legnagyobb nevelési ziccer marad ki az iskolában, amikor elhanyagoljuk a testkultúrát. Csak legyintettek rám. Pedig nem agitálni kell a gyerekeket, hogy légy erős, bátor, bajtársias, hanem a csapatban, a küzdelemben kell rászoktatni őket a fair-play szellemére, a becsületes győzelem örömére.

– *Nagy tisztelettel emlékeztél édesapád emberi tartásáról, különös szigoráról. Azt mondtad, ezeket örökölted tőle. Az önfejűséget is, mert azt mondják önfejű vagy?*

– Édesapám már-már az ésszerűtlenség határáig igazság-párti, makacs volt. Ahogy én a magam paraszt eszével gondolom, az úgy jó – vallotta. Ezt is megörököltém tőle. Sőt, az önfejlés mellé nálam párosul a hirtelenharagúság is: bizonyos helyzetekben a józan ész, a realitás ellenére vitázom, ellenkezek. Már-már az ökölre menésig is vállalom a konfliktusokat, ami a valóság tényeivel szemben értelmetlen. Borzasztóan haragszom magamra ezért.

– *Az elemiben jó tanuló voltál, természetes volt, hogy tovább lépsz. Milyen hatások értek a városi iskolában?*

– A miskolci Földes Ferenc gimnáziumba jártam be minden nap vonattal. Jó orosz tudásomnak köszönhetően a haladó nyelvi csoportba kerültem, így latint és franciát is tanulhattam az orosz mellett. Egyszer helyettesített az osztályunkban H. Kovács Mihály tanár úr. Ő egykor József Attila diáktársa volt a szegedi egyetemen, és egyben a híres-hírhedt Horger Antal professzor egyik tanúja, amikor az eltanácsolta nagy költőnket az egyetemről. Az óra végén felszólította egyik osztálytársamat meg engem, famulusokra lenne szükséges az egyetem könyvtáraiban... Ránk gondolt...

Képzelted, mennyire másként néztünk már az irodalomra, amikor bekerültünk az egyetemi könyvtár világába. Az egyik héten József Attila kötetét, a másikon Jókai regényeket vittem haza, aztán Tolsztojt, Mikszáthot, Szabó Dezsőt. „Az elsodort falu” regény-élménye ma is bennem él. Nem volt már többé gondom a könyvek hiányával. Olvastam is rendületlenül. Így teltek a diákéveim, szinte észrevétlenül.

1956 októberében kitört a forradalom. Ott voltam mindenütt a miskolci eseményeken. Nagy Attila, fiatal színész szavaltát soha nem felejttem el. Esküszünk, esküszünk! – harsogtuk vele. Tanúja voltam azoknak a lövéseknek, amelyek a miskolci rendőrkapitányság ablakából vágódtak ki a tüntető tömegre. Gyerekésszel arra gondoltunk, itt vagyunk, merészen tiltakozunk, ez a forradalom, a mi forradalmunk...

– *A szülőfaludban hogyan fogadták a forradalmat?*

– Október 25-én, vagy 26-án, mire hazaértem már tudtak a miskolci eseményekről. Különböző rémhírek keltek lábra... A forradalom fogadtatása a faluban örömteli, szinte mámoros volt, a paraszti világ álma teljesedett be. Persze apám is csak addig lelkesedett, amíg megszűnni látta a beszolgáltatást. Ám, amikor arról volt szó, hogy megyünk tüntetni a diáksággal, megálljt parancsolt, úgy kellett elszöknöm a faluból Miskolcra.

Egyébként csak egy hajszálon múltott, hogy magam is nem lettem az esztelen megtorlás balekjává. A falu forradalmi bizottságának elnöke felkért, hogy a nagygyűlésen szavalam el a Nemzeti dalt. Ám én a vonaton huzatot kaphattam aznap, és rettenetes fülfájással, magas lázzal ágyba kerültem. Aki helyettem szavalt, és aznap este ott a forradalmi bizottság diáktagja lett, két év börtönbüntetést kapott...

November 4-én aztán minden szép álmunk szertefoszlott. Az égből Népszabadság eső esett... Az oroszok Miskolcra is beköltöztek. A laktanya kerítés mellől

szídtuk őket, kiderült egész jól tudunk oroszul. El is határoztam: oroszból fogok érettségizni. Nem bántam meg, jeles lettem. Zöld utat kaptam az egyetemi felvételihez. Kisebb-nagyobb kitérők után 1958-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem hallgatója lettem.

Az egyetemen volt egy kitűnő irodalomtörténész tanárom, Kovács Kálmánnak hívták, fiatalon meghalt, ma is áldom a nevét. A XIX. századi magyar irodalom, a magyar nagyepika és különösen Arany János művein át volt rám igen nagy hatással. „A nagyidai cigányok” nekem sokkal több lett, mint lecke.

Egyébként eleinte úgy voltam vele, hogy az már maga a csoda, hogy én itt állok a fényes egyetem kőkövén. Én bizonyára csak véletlenül kerültem ide. Nem vagyok én idevaló, kiderül a tévedés, nem lesz ebből semmi. Szinte csak szégyenkeztem, pirulgattam a nyakkendős gyerekek mellett. Sok időt töltöttem a focipályán, meg a moziban, s aztán már magam is csodálkoztam, valóban jelesre vizsgáztam? Igen, a legelső félév végén hét tantárgyból hét jeles volt az indexembe beírva.

Így jutottam el az államvizsgáig, s akkor kezdett csak igazán lelkifurdalásom lenni, amikor jelessel fogadták el a sietősen összelapátolt szakdolgozatomat is. Nem csak az ötösért kellene tanulni, hogy éhen ne haljak – jó vizsga, jó ösztöndíj! –, de végre komolyan kellene készülnöm, hiszen nemsokára tanár, történész leszek...

Egyszer csak ott volt a diploma a kezemben. hamarosan megéreztem a tanítás ízét. Micsoda remek dolog, hogy harminc fényes szempár szegeződik rám, harminc gyereket érdekel az a vers, amiről beszélek.

– Csakhogy ezzel a lehetőséggel, ezzel a szuggesztívóval nem sokáig tudtál élni. Hogy kerültél Tarjánba?

– Csík Pál megyei tanfelügyelő eljött Debrecenbe, magyar-történelem szakos tanárt keresett. Megegyeztünk. Letelepедtem Salgótarjánban, hamarosan családot alapítottam. Nagy lelkesedéssel láttam munkához, esküdni mertem volna, hogy amíg élek én mindig egy katedráról fogom nézni a ragyogó gyermekszemeket. Nagyszerű érzés volt tudni: értik amiről beszélek, amit mondok.

– És akkor, egyszer csak megfagyott körülötted a levegő?

– Igen, de nem a magyar tanítás, vagy éppen a diákszínjátszó csoport körében sorakoztak a konfliktusaim, hanem a már emlegetett testnevelés tantárgy körül. Azt mondtam, hogy úgy nem lehet, nem szabad testnevelési órákat tartani, ahogy csinálják. Később rájöttem, nemcsak a tornaórával van baj, de majdnem minden csak a látszatokért van az iskolában. Mindenki önös érdekből magyarázkodik. Mellébeszél, és mi tanárok fütyülünk arra, hogy milyen a tanítványok helyzete, hogy mi a gyerekek érdeke. Emiatt jöttem el...

– A közigazgatásba kerültél, ahol ugyanaz volt a helyzet.

– Még rosszabb volt. Elképesztő, hogy milyen szabályok, kötöttségek között kellett lavírozni, amíg megszületett valami viszonylag értelmes dolog. Nagyon nehezen fogadták el, hogy én egy lelkes bolond vagyok a szakmám körében. A művészeti területen dolgoztam. Ma egy szobrászati zsűriben ülök, holnap egy

Madách Tragédia bemutatóján veszek részt. Persze, hogy élveztem, persze, hogy jöttek az új konfliktusok.

Szerencsémre irodalmi, képzőművészeti, sajtó kapcsolataim kihúztak a közgazgatás kínlódásaiból. Sok mindenről gyökeresen más volt a véleményem, mint a hivatalos álláspont, és nem is hallgattam erről. Nehezen viselték el, de elnézték. A hátam mögött azt mondták, zavarosfejű vagyok...

– *Így húztál le közel negyedszázadot ebben a közegben, amiről egy kötetre való élményanyagot gyűjtöttél. Ez volt a Te igazí világod, 1987-ben mégis más vízekre evezted.*

– Igen, a moziüzemi vállalat igazgatója lettem. Ez nagyon is kedvemre való volt, mert – ahogy említettem – egyetemistaként minden időmet a moziban, meg a foci pályán töltöttem, imádtam a filmeket. Azt gondoltam, mozivállalati igazgatóként megvalósíthatom elképzeléseimet, kiélhetem ezt a szenvedélyemet is.

Az első években minden rendben volt. Akkoriban még 110 keskeny vetítőhely, és vagy 30 normál mozi működött a megyében. Az átlagos nézőszám 100–200 körül mozgott, még egy ezres lélekszámú kisközségben is. Három évig sikeresek voltunk. Háromszor nyertük el a Kiváló vállalat címet.

– *Kulturpolitikai, filmszakmai nézőpontból otthon voltál, de gazdasági ügyekben?*

– A vállalat gazdasági vezetője jó szakember volt, idővel azonban magánéletbeli problémái miatt gondok jelentkeztek. Sokan biztattak, keressek mást, a változásokat is jobban követni tudó gazdasági szakembert. Bennem azonban volt valami emberi rokonszenv, talán némi szánalom is iránta, s nem váltam meg tőle. Ez – mint később kiderült – súlyos hiba volt.

Néhány rossz szervezeti, gazdasági döntés után a vállalat kasszái kiürültek. 1990 körül csőd határára jutott ez a tanácsi vállalat is. Egyébként az ország húsz moziüzemi vállalata közül a többség így járt. Néhány gazdag megye, nagyobb város akadt csak, ahol üzleti alapon, vállalkozásban tovább tudták éltetni a céget.

– *Te, a korábban mindig „nagyokos”, magabiztos ember bukásként élted meg ezt a szituációt?*

– Feltétlenül. Fájdalmas volt megbirkózni azzal a tudattal, hogy volt egy jól működő megyei tanácsi vállalat, amelynek ingatlan-tulajdona egyszerűen csak Salgótarján, Balassagyarmat, Pásztó városok önkormányzatának birtokába megy át, s a bérleti jogot Salgótarjánban 10 évre krajcárokért kapja meg az INTERCOM, Balassagyarmaton pedig egy forint éves bérleti díjért egy helyi vállalkozó...

– *Két-három évre visszakerültél a korábbi munkakörödbe – most már ugyan a megyei önkormányzat hivatalába –, majd 1995-ben már a TIT Nógrád Megyei Egyesületének igazgatójaként szövedtél újra szép, színes álmaidat.*

– Nézd, a TIT korábbi igazgatója megmondta nekem, hogy csőd szélén van az egyesület, s legfeljebb csak nagy erőfeszítések, átszervezések árán lehet talpon tartani. Kihívásnak tekintettem ezt a feladatot. Egy-két évig még sikeresen működött is a rendszer, aztán gyorsan kiderült, hogy már a tudományos ismeretterjesztés világa is oly módon üzletiesedett el, hogy csak az tud megélni, aki csal, lop,

manipulál... A felnőttképzési rendszerben olyan verseny van, amit én magam, mint ambiciózus népművelő már nem tudtam vállalni.

– *Erre mondják: egy kudarc is elég, kető már sok/k/...*

– Így igaz, a depresszió határára kerültem. Egy ideig táppénzes állományban voltam, aztán 60 éves koromban nyugdíjba menekültem.

– *Azt mondják nehezen viseled el a kritikát, érzékeny, sértődékeny ember vagy. Mennyiben játszottak ezek közre kudarcaidban?*

– Bizonyára volt benne szerepük. A kritikát egyébként jól tűröm, amennyiben az igazságos. De a kritika, a minősítések realitása nehéz kérdése az életnek. Az viszont való igaz, hogy túl érzékeny vagyok – s mint utaltam rá, hirtelen haragú is. Pedig tudom, hogy az emberi kapcsolatokban legfontosabb a feltétlen tisztelet a másik ember iránt, az emberi méltóság nagybecsülése. Függetlenül származástól, vallástól, társadalmi státusztól. Sőt, mint nélkülözhetetlent, ide sorolom a türelem, a szeretet, a nyájasság szükségességét.

Igen nagy hatással volt rám a tolsztojianizmus, abban az értelemben, hogy milyen nagyszerű lenne, ha a társadalmakat nemhogy a gyűlölet, a rivalizálás működtetné, de a szeretet határozná meg. Ha nem az irigység, a féltékenység, a kivagyiság, a mindenáron való győztesnek lenni helyzet dominálna, hanem a megértés, a méltányosság, a szeretet.

– *A kudarcaid után gyorsan talpra álltál. Könnyen túlteszéd magad a törtéteken?*

– Egyáltalán nem, de amikor a TIT-től megváltam, már jó egy éve dolgoztam a Nagyroszki című könyvemen. Csak az írásnak élni! – az volt életem következő programpontja. A kutatás, a szorgalmas munka! Újra otthon lettem a könyvtárban, a levéltárban – mindez gyorsan visszaadta az életkedvemet.

– *Meg a löverseny talán? Baráti körökben ismert, hogy szenvedélyes szerencsejátékos vagy. Ezt a személyiségjegvedet aligha a családból hoztad. Hát honnan?*

– Hát, nem családi örökség, az bizonyos! Azt gondolom viszont, hogy az emberi boldogulásnak egyik legfontosabb kritériuma, – a már említett szeretetigény mellett – hogy az élet monoton mechanizmusát, darálóját hogyan viseled el.

Ha a kényszer-monotóniát nem színesítik a család szeretet-örömei, a nyitott játékok, az emberi méltóságot megőrző tudatosság apró kis tünetei, akkor értelmiségiként nem élhetsz elviselhető életet. Álmod, mesél, játékok nélkül az élet színtelen és üres.

– *Hogy épült be személyiségedbe, hogyan vált nálad szenvedéllyé a játék?*

– Nézd, az álmokból, a mesékből egy másik élet épül fel az ember fantáziájában és gondolatvilágában, akarva-akaratlanul is. Na, most a játék, a győzni akarás ebből a fantáziavilágból következhet. A hétköznapi valóságot nekem gyermekkoromtól kezdve az álmok, a fantáziák világa egészítette ki. Ez már maga is egyfajta játék. Sajátos izgalom-világ, amelyre újabb és újabb játékok épülnek.

Kezdetben csupán a labdák játéka. Éppúgy imádtam a gyermekmarokba is elférő kaucsuklabdát, mint a röplabdát, majd a futball-labdát. A futballból automatikusan következtek a focival kapcsolatos szerencsejátékok elsősorban a totó.

Később a lóversenyyel is megismerkedtem, és ma is szívesen járok az ügetőversenyekre.

– *Most fejezted be egy könyvedet. Hallhatnánk erről, mostani munkádról és terveidről?*

– Messze kéklik a Duna címmel írtam egy esszéregényt, egy szociografikus kariertörténetet, amely Rácz Pál XIX. századi cigányprímás életéről szól. A könyv figyelmeztetni akar: rossz úton járunk a roma-problémák megoldásában, ha ma is képtelenek vagyunk a roma-embert egyenrangú partnerként kezelni.

Egyébként most egy kísérletező fővárosi kiadó felkérésére anyagot gyűjtök olyanféle művelődéstörténeti munka alapozásához, amely a magyar könyv évszázadaihoz kötődik, ha ezt a könyvet meg tudom írni 2002-ben, akkor a réges-régen félbemaradt tanári munkámat folytathatom az irodalom, a magyar kultúra megszerettetése ügyében...

Pájer Marianna

„HIDEGEN VERIK A VASAT”, AVAGY A PLETYKA LÉLEKTANA

„...íme olvasóm, kezembe adom Hatvani Istvánnak biográfiáját. Nekem ezt Pörzse néném beszélte, neki pedig Kati, a pap szolgálója, ki ismét maga szájjaválása szerint hiteles embertől hallotta. Ezt azért mondom el, hogy ha valaki kételkedne annak igazsága felől, azt én egyenesen Örzse nénémhez igazítom, ő pedig haladék nélkül Katira, a pap szolgálójára, az megint kétségkívül tovább. Hogy tehát ez a sok lótás – futás elmaradjon: commendálok minden becsületes embernek, hogy inkább csak nekem higgyen, aminthogy lehet is...”

Próbáljuk meg kicsit izlelgetni ezt a szót: PLETYKA.

Mi jut róla eszünkbe?

Falu – idős asszonyok – általában fekete ruhás kendős öreg nénikék – unaloműzés – időtöltés – jó idő, rossz idő: mindegy – magánélet, magánélet... persze mindig másoké!

Kicsit gondoljuk át az interperszonális kommunikációnak ezt a sajátos szegletét, amelyről nagyon keveset tudunk, de ez a nagyon kevés csak a tudományos háttér és ismeret vonatkozásában értendő, valójában valamennyien született pletyka szakértők vagyunk.

¹ Dr. Kazinczy Sámuel hajdúböszörményi főorvos *Töredékek debreceni professzor Hatvani Istvánnak életéből* című anekdotagyűjteményének előszavából.

Célom az, hogy megtudjam mi a pletyka, mi a funkciója az interperszonális kapcsolatokban, mi az, ami miatt soha „ki nem vész”. Mi lehet az, ami minden elutasítás ellenére „pletykálásra késztet, kényszerít” minket. Szerettem volna feltárni, igazak-e a pletykához, pletykáláshoz kapcsolódó sztereotíp képek miért van és tükrözi-e a valóságot az, hogy a pletykafészek szó hallatára sokunkban egy idős, unatkozó öregasszony képe jelenik meg, aki mindenkiről tud mindent, és tesz is róla, hogy jól értesültségéből másoknak is jutasson. Természetesen szociológiai, szociálpszichológiai szempontok figyelembe vételével és módszereinek használatával.

Jelen írás ennek a próbálkozásnak az első felét foglalja nagyon röviden össze, így a pletykával foglalkozik. A pletykálás mechanizmusával, szociálpszichológiájával jelen írásomban nem foglalkozom.

Hipotéziseim a következők:

A pletykával szembeni általános mértékű elutasítás mellett megfigyelhető a jelenséggel kapcsolatos kapcsolatban élő sztereotípiák erős hatása.

A pletykáról bennünk élő sztereotípiák által a pletykával kapcsolatos tényleges viszony empirikus vizsgálatokkal nem erősíthető meg.

A pletykálásra való alkalmasság gyökere nem az egyén társadalmi státuszában és demográfiai sajátosságaiban keresendő, hanem a pletykálásra vonzó helyzetek a meghatározóak.

A PLETYKA RÖVID KULTÚRTÖRTÉNETE

A pletyka történetét nagyon nehéz különválasztani a kultúra, az emberi kommunikáció fejlődésének történetétől. Nagyon érdekes lenne megtudni azt, hogy az ősközösségi társadalomban miről pletykáltak eleink, – „Szerinted Samu azért nem jött mamutra vadászni, mert...” – illetve miről pletykálnak a még létező törzsi jellegű társadalmakban. (Érdekelne, hogy például a busmanoknál „miről folyik a suskus.”)

A történeti és nyelvi emlékekből levonhatjuk azt a nem túl újszerű következtetést, hogy amióta az emberek beszélnek egymással, azóta egymásról is beszélnek.

A pletyka szó szinonimáinak felsorolása között szerepel a *fama* szó is, amely az ókori római mitológiából ered. Jelentése: 1. *hír, hírnév*; 2. *szóbeszéd, híresztelés*. Az elnevezés Fama, a hír ókori római istennőjének nevéből származik.

Természetesen a magyar történelemben is voltak olyan személyek, mint például Báthory Anna, akikről különböző pletykák (valós vagy valótlan állítások) terjedtek és maradtak fenn napjainkra is. Szemezgetve a nyugat-európai kultúrtörténetből, föltehetnénk a kérdést: hogy Casanova valamennyi – számunkra is ismert – kalandja valóság volt? Nagyon érdekes az a korabeli, a történelmi emlékekből fennmaradt szóbeszéd is, amely a Mohácsi csata után a Csele patakba fulladt Lajos király véletlen halálát gyilkosságként terjesztette; olyan gyilkosságként, amelyet a

királyt a trónon követő Szapolyai János testvére hajtott végre. A híresztelés, mely a napjainkban megszokottnál lényegesen lassabban terjedt, mégis súlyos károkat okozott a leendő királynak.

Számos népdal, például a „*Kiültek a vénasszonyok a padra, a padra...*” kezdetű, vagy közmondások, szólások és szólásszerű mondások is tanúskodnak a pletyka meglétéről.

Közülük csak néhány:

„*Nem zörög a baraszt, ha nem fújja a szél*”; „*Nyelve veri meg az asszonyt „Titkos tanácsodat asszony ne tudja*”; „*Nem mindig ég, amikor a barangot félreverik*”; „*Szomszéd határba ér a nyelve*”. *Szófia beszédet mond. Könnyű a szót megfordítani, mert nem terhes a szekér. Kulcs likán is kirepül a szó. Minden szó szelének és hírnek nem jó végére menni. A borjúból ökör lett, mire a falu végére ért. Megrögzött hazugság idővel igazság. Ha valaki megcsúszik, már másnap azt mondják, hogy elesett. A verebek is csiripelik. Nem esik forgács vágás nélkül. Kiről minden szól, kell abban valaminek lenni. Amit sok ember mond, az vagy megvan, vagy meglesz. Nem mindig ég, amikor a barangot félreverik. Egy-két ember szaván nem lehet várat építeni. Falu farkára köt mindent. Nem kell minden szó szelének hitelt adni. Szomszéd határba ér a nyelve. Azt is tudja, melyik oldalán fekszik a király. A szeméttel mindent kihord a házból. Bársonyt megveszti a zsír, embert a gonosz hír. Kinek veszett neve indul, szél is árthat annak. Lett magától, mint fűrészporból a bolha.*”

De a versek egy részéből is megismerhetjük a költőket és korukat leginkább foglalkoztató témákat.

A kommunikáció csatornáinak bővülése természetesen bővítette azt a kört, akitől pletykálnak és akik pletykálnak. A telefonos és az Internetes kommunikáció fejlődése és a média szerepének nagymértékű megnövekedése életünkben tovább bővítette a pletyka lehetőségét.

Még egy évszázaddal ezelőtt szinte elképzelhetetlen volt, hogy az egész világ azonnal értesüljön pl. az Egyesült Államok elnökének kalandjairól, a világ különböző részén történt kisebb-nagyobb tévedésekről, ballépésekről, botrányokról, tengerentúli sztárok nem mindennapi életéről. A mobiltelefonok terjedésével és az SMS küldés lehetőségével ez a folyamat, országon belül is jelentőssé vált. Nem csak tényszerű dolgok, de viccek – és nem utolsó sorban pletykák – is rövid időn belül körbe járnak az országot, hiszen a lakosok jelentős hányada rendelkezik már mobiltelefonnal.

A kérdés az, hogy az individualizáció ellenére meddig folytatódik az a folyamat, amelyben az emberek magánélete nyitott könyvvé válik világszerte; és meddig van érdeklődésre számottevő értéke annak, ha valaki nem olyan, mint mások.

Mi a pletyka?

A szlovák *pletka* szóból ered, melynek jelentése: „ármánykodás, szóbeszéd, csip-csup, nevetséges dolog, semmiség, kellemetlenség”. Azonban más szláv nyelvekben is megfigyelhető ez a szó, így a *pletka*, a lengyel *plotka*, az ukrán „*plítka*”. Mindezek a szó – fon jelentésű plet – tőnek, illetőleg igekötős alakjának származékai. A magyar nyelvben az 1700-as évek elejei írott emlékekből olvasható először a pletyka szó, amit a következő mondat bizonyít:

„Azt is mondják: Pálfi azt (!) királyt mégyen keresni. De mi haszna az sok pletykával terhelnem nagyságodot?”

A pletyka szó jelentése tehát: 1. a pletyka, 2. a pletykálkodás, 3. heverő, vagy lélógó szárú cserepes futónövény, melynek magyarázatát az adja, hogy ez a növény úgy burjánzik, terjed, mint a pletyka.

Megkísértem összegyűjteni azokat a szavakat, amelyeket a pletykálással kapcsolatban használunk. A 107 összegyűjtött szó, kifejezés és azok tartalmának sokszínűsége is bizonyítja, hogy a pletyka milyen nagymértékben van jelen életünkben, és tartalma milyen széles skálán mozog:

Hangutánzó és hangulatfestő szavak: bla-bla, csacsogás, csámcsogás, csevegés, csevely, csicsergés, csivitelés, fecsegés, fracsogás, habratyolás, halandzsa, hanta-banda, kotyogás, kavarási, lefetyelés; letye – petye – lepetye; letye-fetye, litty-latty, locsi-fecsi, locsogás, mendemonda, pofacsattogtatás, pofázás, puzmogás, rizsa, sugdolózás, susmogás, susmutolás, susmus, sutyorgás, szurka-piszka, taranda, tere-fere, trecsozás, trécselés, „hidegen – verik a vasat”.

Az erkölcsi normaszegést kifejező szavak: a másik bemocskolása, ármánykodás, árulkodás, áskálódás, félrevezetés, félreinformálás, gonoszság, háta mögött beszélés, hazugság, hírbe hozás, intrika, kigúnyolás, közszemlére tevés, megszólás, mocskolódás, ócsárlás, rágalmazás, szapulás, titokmegszegés, szájára veszi a másikat.

A felsorolásból látható az is, hogy több kifejezéshez további nyomatékosító jelzőt is kapcsolnak, így például: *alaptalan híresztelés, alaptalan rágalom, felesleges szóbeszéd.*

A magyar szókincstárban található még néhány szinonim szó, melyek a következők:

Szófia beszéd, aggnőrege, fáma, drót, füles, temonda / temondál, jabdos (táj szó), toplakodik, megszól, nyelvére vesz.

Mindezek mellett a pletykás emberre azt is mondhatjuk, hogy *cserfes, szószátyár, mindent tudó, hetet-havat összehord, szócsapodár, locsos, falunyelve, megcsuszamodik az ajka, „a szeméttel mindent kibord a házból”; „azt is tudja, melyik oldalán fekszik a király”; „posta a szája”; vagy a surfang nélküli, legáltalánosabb jelző: a pletykás, és a pletykafészek.*

A PLETYKA LÉNYEGE

A pletyka fogalmát nehéz pontosan, szabatosan meghatározni. Ez a nehézség elsősorban az árnyaltságából és a pletykához kötődő ambivalens érzésekből ered.

Több beszélgetés során az interjú alanyok felvetették, mi is a pletyka? Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy mennyire vékony a határ a „hétköznapi beszélgetés” és a

pletykálás, valamint a *manipuláció*, a *rágalmazás* és a *pletyka* között, és az is, hogy többen a rágalmazást és a pletykát a kommunikáció specialitásának egyazon családjához tartozónak tekintik. Az tehát, hogy egy beszélgetés pletyka-e vagy sem, függ attól is, hogy a beszélgető partnerek erkölcsi normái szerint a beszélgetést mennyire tekintik mások életébe való beleszólásnak, mások magánélete kitérgyalásának.

Összefoglalva: a pletyka a kommunikáció egy formája, melynek témája elsősorban általunk személyesen „ismert mások”, vagy közéleti személyiségek magánélete; általában „szájról szájra, de ma már azt is mondhatjuk, hogy „mobiltelefonról mobiltelefonra” terjed; alapja lehet valós, vagy nem valós információ, melyhez közvetlenül a „célszemélytől, célcsoporttól”, vagy közvetítő által jutunk. A fogalom meghatározásához többen az „*engem hidegen hagy*”, „*igyekszem kimaradni belőle*”, „*általában felháborít*”, „*elítélendőnek tartom*” kifejezések valamelyikét illesztették, ami megerősíti a *Néprajzi Lexikon* szócikkében leírtakat: („a pletyka alkalmi bizalmas közlés, amely a valóságot negatív irányba taszítja. A társadalmi normák fennmaradását segíti, ugyanakkor bomlasztja is a közösséget. Kettős jellege miatt a közösség gyakorolja, de tiltja is. A hallgatóval szembeni bizalom kifejeződése is. A közösség leggyakrabban érintkező személyeinél – asszonyoknál – a leggyakoribb”, melyek szerint az egyébként elfogadott pletykát nyilvánosan hajlamosak vagyunk elutasítani.

A PLETYKA TÉMÁJA

- általában valakinek (személyes ismerős vagy közismert személy) magánélete,
- nagyon kevés eset kivételével negatív tartalmú, gúnnyal és rosszindulattal párosul,
- általában „szenzációs” elem található benne.

Szemezgetve az összegyűjtött véleményekből, a pletykálások leggyakoribb témái a következők:

- mások (ismerősök, ismeretlen – közismert emberek) magánügyei, viszonyok, kapcsolatok, szexuális élmények, kinek-kivel van viszonya és miért, (szerelemből vagy érdekből – persze az utóbbiak a népszerűbbek a pletyka szempontjából), válások, félrelépések;
- hogyan néz ki ismerősünk barátja/barátnője; férje/felesége, – és miért úgy néz ki, a férfiak általában a nőkről, ki milyen, szép, csúnya – és persze a nők is a nőkről, hasonló témában, a férfiaknál kritikusabban;
- ki mit vett, hol, mikor, mennyiért és főként miből, milyen a lakása, bútorai, kutyája, stb. és miért olyan;

- szenzációs eseményekről, vagy olyan történésekről, amelyek felháborítják az embereket,
- mások különcségeiről, életviteléről, másságáról.

Összefoglalva: minden, ami titok!

A PLETYKA TÁRGYA – „A CÉLSZEMÉLY”

A vizsgálat tapasztalatai alapján a következő személyek magánéleti eseményei képezik a pletyka tárgyát:

Akiket nem szeretünk, akik nem szimpatikusak, és akiknek a magánéletén szórakozhatunk; akiket másnak vélünk, mint amilyenek mi magunk vagyunk, vagy amilyenek látni véljük magunkat.

„Leginkább olyan emberek, akik hozzánk hasonló helyzetben vannak.”

Interjú alanyaim többsége megerősített abban, hogy tétje elsősorban azoknak a pletykáknak van, amelyeket ismerősökről hallanak; azokról, akikkel mindennapi kapcsolatban állnak, személyesen is ismernek.

Külön kell tehát választani és elemezni a közéleti személyiségekről, illetve a személyes ismerősökről szóló pletykákat. Ennek oka abban is keresendő, hogy egy jelentős számú sokaság által terjesztett pletykába való bekapcsolódás kevésbé rejti magában a „lebukás”, és a pletykásként való megbélyegzés veszélyét, míg a közvetlen környezetükben pletykákat terjesztőknek számolniuk kell azzal, hogy ha kiderül szerepük a folyamatban, az magával vonhatja a közösség büntetését.

Összegyűjtöttem ötven valós pletykatémát, amelyeket tartalmuk és a megcélzott személy kiléte szerint csoportosítottam.

„célszemély”	%-os megoszlás
Közéleti személyiség	10%
Családtag, rokon	10%
Ismerős, szomszéd	34%
Saját maga	32%
Egyéb	14%
Összesen	100%

A pletyka témája	%-os megoszlás
Haláleset, súlyos betegség	20%
Viszony, válás, szexuális élettel kapcsolatos kérdések	52%
Egyéb viselkedés (főként alkoholfogyasztás)	8%
Külső megjelenés	2%
Egyéb	18%
Összesen	100%

1. Táblázat: a pletyka célszemélye és a témája az összegyűjtött konkrét „pletykák” alapján

A felsorolt pletykák között vannak olyanok is, melyek vágyakat, álmokat is kifejeznek, ennek gyöngyszeme egy tanuló által hallott, hallani vélt szóbeszéd, mely szerint „felgyulladt a sulí”; de az az állítás is, mint „a szomszédom boszorkány”, amelynek hitelessége a tudomány mai állása szerint megkérdőjelezendő.

A táblázat adataiból is látható, hogy a leggyakoribb téma mások magánélete és természetesen párkapcsolatai. Az újságok, folyóiratok, televízió- és rádióműsorok tartalmát elemezve is azt állapíthatjuk meg, hogy akár közismert, akár „ismeretlen” emberekről is van szó, a téma mindig a magánélet legtitkosabb szegmense, vagy a „célszemély” különlegesei, hóbortjai, partnerkapcsolatai, illetve vagyoni helyzete.

Általam megkért személyek két hétig folyamatosan figyelték, miről beszélgetnek nyilvános helyen – üzletekben, fodrásznál, kozmetikusnál az emberek. A fodrászüzletben elsősorban a nők, a kocsmában pedig a férfiak beszélgetéseinek sajátosságait ismerhetjük meg. Megfigyelhető, hogy a téma valamelyest eltért aszerint, hogy az üzlet falun, vagy városban volt.

A nagyvárosban a „megfigyelt” fodrászüzletben kisebb valószínűséggel találkoztak ismerősök, – mint falun, ahol még ma is szinte mindenki ismeri a másikat – így a beszélgetések is sokkal általánosabb témáról folytak. Ha beszélgettek egymással a vendégek, az elsősorban a frizuráról, divatról, a város és a nagyvilág mindenkit érintő eseményeiről beszéltek; a pletykálások témája általában közismert személy, politikus, énekes, színész volt. Falun fodrászüzletben a „toplistát” az vezette, hogyan alakul a brazil szappanoperák hőseinek sorsa, párhuzamosan azzal, hogy mi történt éppen a faluban; ki kivel házasodott, kitől válik stb., az éppen ott levők közös ismerősei háza táján mi történt, és aztán következtek – egyéb téma híján a nagyvilág és az ország eseményei.

A kocsmában nem volt jelentősebb különbség a falu és a város között. Valószínű, hogy oda állandó, egymást ismerő törzsközönség jár mindkét esetben. A leggyakoribb beszédtema az volt, hogy ki mit csinált a ház körül, a munkahelyén, mi történt a környezetében – a városban / faluban – az országban. Gyakori téma még a sport – élén a focival, a politika, az ahhoz kapcsolódó botrányok, és persze a nők. Ugyanakkor a nőkről és szexuális kalandokról szóló beszélgetéseket a férfiak inkább tekintik dicsekvésnek, mint pletykálásnak.

A kérdőíves vizsgálat adatainak elemzése során bővebb következtetéseket vonhatunk le a pletykálások témáját illetően. Arra kértem a válaszadókat, hogy becsüljék meg, egy héten átlagosan hol, milyen témákról, mennyi időt beszélgetnek.

A vizsgált interperszonális kapcsolatok:	A beszélgetés szintjei, tématerületei				
	Magánélet	Munka	„Közhelyek”	Mások – pletyka	Összes heti beszélgetés
	Átlagos heti beszélgetési idő (perc)				
Családi kör	138	40	99	34	311,3
Baráti társaság	58,5	28	71,8	30,7	189
Munkahely	33	47,8	67	24,5	172,3
Rokonok között	55,5	18	61,4	22,6	157,5
Szomszédsági viszony	26	9,5	39	15,4	89,9
Felzárkózó ismerősök	14,5	7	33	11	65,5
Alkalmi találkozások – ismeretlenekkel	12	6	28	9	55
A beszélgetések átlagos ideje	337,5	156,3	399,2	147,2	1040,2

2. Táblázat: átlagos beszélgetési idő a különböző társas helyzetekben

A főbb tématerületek időbeli megoszlását nézve látható hogy legtöbbit a „közhelyekről”, legkevesebbet pedig másokról beszélünk. Elképzelhető, hogy ez az eredmény összhangban van azzal, hogy nagyon nehéz megvonni a pletyka és az „általános értelemben vett” beszélgetés határát. Hiszen, ha a „másokat” ismerős és ismeretlen másokra bontjuk, megállapítható, hogy elsősorban az ismerős mások, így szomszédok, rokonok, barátok, munkatársak magánéletéről beszélgetnek. Feltehetőleg, hogy ez a fajta beszélgetés mások magánéletéről, nem minden esetben tekinthető pletykálásnak. Talán alátámasztja ezt az is, hogy másokról csupán néhány perccel kevesebbet beszélnek baráti társaságban és a munkahelyen.

Az a kérdés hogy „az elmúlt két hónapban kiről hallott pletykát”, lényegesen konkrétabb szegmense a vizsgált témakörnek. Itt célzottan a személyesen is ismert emberekkel kapcsolatos szóbeszédet kérdeztem, hiszen az egyén mindennapi élete szempontjából ezeknek nagyobb súlya van. Az eredmények ismeretében az a következtetés vonható le, hogy az ismeretség foka, a találkozások gyakorisága feltételezhetően befolyásolja, hogy kiről szóló beszélgetés jelent pletyka értékű információt a megkérdezetteknek.

Ezt támasztja alá az, hogy az elmúlt két hónapban legtöbb pletykát a megkérdezettek szomszédjukról (a megkérdezettek 64,7%-a), barátjukról (64,3%) és saját magukról 42,4% hallottak.

A PLETYKA ALAPJA, INFORMÁCIÓTARTALMA

Egyaránt lehet valós és valótlan.

Lehet információ és hírértéke is.

Általában szenzációs elemeket tartalmaz.

Az információ torzulásának oka lehet egyszerűen véletlen félreértés, vagy a tények szándékos megváltoztatása, – „a bolhából elefántot csinálva”.

Gyakorta megfigyelhető az, hogy amikor valaki egy szenzációs elemekkel dúsitott történetet mesél el, ad tovább, a következő mondatokkal szerez nyomatékot mondandójának: „Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél.” illetve „Hamu alatt alszik a tűz, vagy lapul a parázs...”

Ez a két szólás is utalhat arra, hogy a pletykának volt – vagy lehet valóságalapja.

Ezen dimenzió mentén két csoportját különböztethetjük meg a pletykának:

Valós történetből indult ki, de terjedése folytán tartalma módosult.

A történet kitalált, nincs valóságtartalma.

Fontos kiemelni azt is, hogy honnan származik a pletyka alapját képező információ. A forrás lehet:

- A célszemély bizalmas közlése,
- Más személy, akik vagy közvetlenül a célszemélytől, vagy másoktól szerezték az információt, mint dolgozatom bevezetőjének első mondataiban Dr. Kazinczy Sámuel hajdúböszörményi főorvos Hatvani István professzor életének külön eseményeiről.

A PLETYKA FUNKCIÓJA

A pletykához, pletykáláshoz kapcsolódó, a korábbiakban már vázolt ambivalens attitűdnek a megfejtéséhez a pletyka funkcióinak megismerésén keresztül juthatunk. Fontos felismernünk azt, hogy milyen okok készíthetnek minket a pletykálásra?

- Frustráció és szorongás csökkentése:

Erre utal az, hogy a megkérdezettek többsége azt vallja „az pletykál, kinek sok problémája van, és azokról akarja elterelni a gondolatait”, vagy egy kényszerű társas helyzetben más téma hiányában a kínos néma percek elkerülése a cél.

Ugyancsak a frustráció csökkentést szolgálja a pletykálás azokban a helyzetekben is, amikor egy közösségben bizonytalan helyzet adódik és ez információ hiánnyal párosul. A hiányzó információ pótlásának egyik hatékony, de nem előremutató és a helyzet megoldását könnyítő módja lehet, az ilyen helyzetekben megszorodó, sok esetben negatív, pesszimista tartalmú szóbeszéd terjedése.

- Irigység:

„Általában azokról pletykálunk, akikre irigykedünk.” Ez szoros kapcsolatban lehet a frustráció csökkentésére való törekvéssel is.

- Egy adott csoportban, közösségben – kvázi jólinformáltság címén – presztizs, kedvező pozíció és megbecsülés kivívása.

Gondoljunk a főnök titkárnőjére, aki a számos, a dolgozók által érdekes információ birtokosa, és egy kis kedvességért, alkalmasint más szívességért megosztja velük ezen információkat.

- Manipuláció:

Valamilyen cél elérése érdekében terjesztjük a pletykát – tehát szándékunk van az elmondott információ hatásával, illetve ennek a hatásnak a következményével.

- Egy csoporthoz tartozás elérése:

Az ember számára fontos vonatkoztatási csoporthoz tartozás elérésének eszköze is lehet a pletyka, bár inkább manipuláció, és a cél elérésben betöltött szerepe is nagyon kétséges.

- Szándékos károkozás másoknak:

A pletykálás lehet ártó és rosszindulatú, irányulhat mások megalázására, ellehetlenítésére is. Ebben az esetben a szándékosság megkérdőjelezhetetlen.

- Saját magunk és mások szórakoztatása:

Célja unaloműzés, a szórakozás, bár nehezen különíthető el a többi motivációs tényezőtől.

A PLETYKA TÍPUSAI

Négy alaptípusát különböztethetjük meg a pletykának az információ hitelessége és a pletykálás szándéka alapján.

	nem ártó szándékú	ártó szándékú
Tartalma módosult az eredetihez képest, noha kiindulásakor volt valóság alapja	I.	II.
Tartalma kitalált, a kiinduláskor sem volt valós	III.	IV.

Általában valaki hall valamit a másiktól, de a kommunikáció valamelyik szintjén zavar történt és az információ torzul, de még nem sértő az illetőre nézve.

Ez a pletyka esetében gyakran előfordul, hiszem szájról – szájra terjed, és sok okból előfordulhat az, hogy: „Három Edda szám volt tegnap a disco-ban”-ból „Három medvét lóttek tegnap Miskolcon” lesz. (Ez egy „fülbésűgős” játék vége.)

Valakit „rendesen kibeszélünk”, talán olyan embert, akit nem szeretünk, akit irigylünk, vagy aki bosszúságot okozott nekünk. Például a munkahelyünkön dühösek vagyunk valakire, és amennyi rosszat tudunk, mindent elmondunk róla. Valóság alapja azért van, mert általunk ismert, vagy ismerni vélt személyről van szó. Az információ torzulásának jelen esetben csak egyik oka a kommunikációs zavar, eredményezheti az elvakult düh, és a tények szándékos megváltoztatása is.

Manipulációs céllal terjesztett pletyka, a terjesztő szándéka elsősorban nem a károkozás, hanem saját céljainak elérése.

A pletyka alapját képező információ már terjedése kezdetén „távol áll” a valóságtól, noha tartalma hitelesnek tűnik. Tartalma ártó és sértő, esetleg erkölcsi és egyéb károkat okoz annak, akiről szól. (Intrika, ócsárlás, rágalmazás, gúnyolás.)

Mi az oka a tartalom megváltozásának?

A kommunikáció során az adó és a kapó közötti folyamatban zavar támad és az üzenet nem teljes egészében jut el a kapóhoz, azonban a teljességre törekvés elve szerint a kapó saját motivációi, ismerete és fantáziája alapján kiegészíti a nem teljes történetet, elsősorban szenzációs elemekkel. A torzulás mértéke egyenes arányban van az adók és kapók számával.

A torzulás egy másik oka lehet a kapó (illetve a majdani adó) konfabulációs hajlama is. A következő képen egy ismert anekdota segítségével megpróbálom modellezni a pletyka terjedésének és a közölt információ módosulásának mikéntjét.

A PLETYKA HATÁSA – KÖVETKEZMÉNYEI A PLETYKÁLÓT ÉRŐ SZANKCIÓK

A rágalmazással ellentétben a pletykálást az adott közösség informális szankciói követhetik.

Amennyiben a pletyka célszemélye a közösség egy tagja (jelen esetben a közismert emberek nem érendőek ide) a híresztelés kitalálóját a közösség megbélyegzéssel, kiközösítéssel büntetheti. A „pletykafészek”-ként való megbélyegzés egy közösségben komoly szankciónak minősülhet.

A szankció ereje (hogy azt mennyire érzi a megbüntetett büntetésnek) függ az adott közösségben létező informális kötelékek erősségétől is. Ezt támasztja alá az

is, hogy a kisebb településeken, falvakban a pletykáláshoz való viszony és a pletykálással kapcsolatos sztereotípiákhoz való viszony alakulása különbözik a városokban, lakótelepeken élők körében tapasztaltaktól.

A közismert emberekről szól pletykákat a célszemélyek, az esetek jelentős részében rágalmozásként ítélik meg, így polgári peres eljárás keretében kéri a híresztelők (a téves információ kitalálójának és terjesztőjének) jogi úton történő büntetését, amelyet a következőkben felsorolt tényezők határozhatnak meg:

- a célszemély kiléte (ez a reakció gyakoribb politikusok esetében, míg a művészek, különösen színészek, énekesek esetében a pletyka része elehet egy a hírnév és népszerűség növeléséért indított tudatos cselekvéssornak)
- a pletykában terjesztőként résztvevők száma, a pletyka tartalmáról értesülők körének nagysága,
- a híresztelés elhangzásának, terjesztésének színtere,
- a pletyka tartalmának a célszemély becsületét sértő ereje.

Mivel a pletykálás az erkölcsi normarendszer megszegésének tekinthető, elsősorban informális szankciókat követhetik. Ez az a pont, amely mentén a pletyka és a rágalmozás megkülönböztethető, hiszen a rágalmozás az érvényes jogrend¹ szerint jogi szankciókat, tehát formális büntetést von maga után. A másik fontos kitétel az alapinformáció tartalom valódiságában rejlik, mely szerint a rágalmozás általában kitalált, de hitelesnek tűnő dolgokon alapul.

A PLETYKA CÉLSZEMÉLYÉT ÉRŐ KÖVETKEZMÉNYEK

A híresztelés hatása és következményei elsősorban tartalmától és az arról értesülők körének nagyságától és a célszeméllyel való kapcsolatuk természetétől függ. A következmények abban a dimenzióban várhatóak, amelyeket a pletyka érint. Így például a magánéleti kérdéseket érintő pletykák következményei a családban, a partneri viszonyokban várhatóak. A hatásuk függ a kapcsolat erősségétől, és a bizalomtól. Vannak azonban olyan pletykák, amelyek a célszemély jelleméről, erkölcsösségéről szólnak. Ezek függetlenül az érintett dimenziótól az élet valamennyi területén kifejtik hatásukat. (Gondoljunk például a diplomata kabátlopási esetére.)

A PLETYKA TERJEDÉSE

- nem az érintettek által jut el másokhoz,
- akkor és úgy hangzik el, hogy az érintett személy / személyek nincsenek jelen,
- az érintett személynek általában nincs módja védekezésre és véleményének nyilvánítására a pletyka tárgyát illetően,
- a legtöbb esetben szájról –szájra, általában futótűzként terjed,
- gyakori a pletyka témájának csoportos megvitatása.

Összefoglalni nagyon nehéz az eddig leírtakat. Ennek a nehézségnek a gyökereit részletesen megfogalmaztam. A vizsgálódást nehezítette tehát a pletykával szembeni ambivalencia – a tény (jelenség) elutasítása és a cselekvés elfogadása, továbbá az is, hogy mindannyian a pletyka avatott szakértjének tartjuk magunkat.

Hogy ez mennyire nincs így, remélem a fenti következtetések, gondolatok bebizonyítják. Szándékomban ált ugyanis az, rávilágítsak a pletyka természetének árnyaltságára, azért, hogy mindennapi ártó hatásait életünk során ki tudjuk küszöbölni.



Szujó Zoltán: Piac, 1977



Hibó Tamás: Hazafelé, 1978